

Українська міфологія. Міфічні образи

Вірування усіх давніх народів були тісно пов'язані з їх повсякденним життям, навколишнім світом, природою. Українські міфи пов'язані з хліборобським або пастушим побутом наших предків. Головними героями, зазвичай, є батько-господар, мати-господиня, їхні діти, худоба та поля. Характерною особливістю української міфології є пантеїзм, тобто філософсько-релігійне вчення, за яким Бог ототожнювався з природою. Тому боги та міфічні істоти були близькими та рідними для наших предків, які жили в повній гармонії з природою.

В Україні існувала особлива ієрархія богів: на чолі всього світу – найстарші боги, котрі керували всім життям; далі – нижчі за рангом боги та демони, які прислужували старшим богам; а у самого “підніжжя” – люди, наділені достатньою силою для того, щоб побороти демонів.

У деяких народів існує чіткий розподіл духів на злих та добрих, проте в українській міфології такої диференціації не було. Наші предки вважали, що добро і зло, яке несуть духи, визначається не так природою самих духів, як їх роллю в тій чи іншій ситуації. Навіть після прийняття християнства, українець завжди ладен діяти за принципом: “Бога люби, але і чорта не гніви” :).

Як писав Іван Нечуй-Левицький: «Ми не бачимо в народній фантазії охоти до негарних, неестетичних велетенських міфічних образів, до тих величезних, страшних, головатих та ротатих богатирів зі страшними антинатуральними інстинктами, які любить німецька і великоруська міфологія».

Характерною особливістю української міфології є пантеїзм (від гр. pan — все, і theos — Бог), тобто філософсько-релігійне вчення, за яким Бог ототожнюється з природою. Обожнювання всіх явищ природи, небесних світил, дерев, річок, поклоніння багатьом богам називається політеїзмом, тобто багатобожжям.

В українській міфологічній традиції багато уваги приділялося природним стихіям, явищам оточуючого світу, різноманітним життєвим випробуванням, з якими зустрічається людина, тощо. Причому характерно, що всі ці сюжети максимально наближені до щоденного побуту селян.

Українська міфологія, як в дохристиянські часи, так і після них, була сповнена найдивовижнішими легендами, казками та міфами. Надзвичайні істоти, за переказами предків, населяли кожен куточок рідної землі: від будинку до озера, від лісу до болота – все було сповнено добрими чи злими потойбічними силами.

Амазонки, косачі, косачки

Амазонки (Косачі, Косачки) — войовнича община давньоукраїнського жіноцтва III—I тисячоліття до н. е. Заселяли низ Дніпра, причорноморські й приазовські степи та багато інших територій.

За сучасною гіпотезою, стародавня жіноча вольниця утворилася як опозиція патріархатові, що прийшов на зміну матріархатові. Амазонки займалися скотарством (особливо дбали про коней), мисливством, рибальством, хліборобством, ремісництвом та військовою справою.

Анти, велетні, дужі

1. Первісна назва воїнів (першокозаків) давньоукраїнських племен, що заселяли Іллірію та інші території стародавньої Італії, Греції тощо. Про

популярність антів свідчать старовинні топоніми: давньоукраїнське войовниче плем'я з-над Росі Вовки, заселивши в II тисячолітті до н. е. узбережжя Тиренського моря, одне зі своїх міст, як свідчить Тіт Лівій, називалось Анти (Antium). Під час заснування Риму один з його пагорбів було названо Antopolis (поле Анта) і т. п.

Наскільки анти — люди надзвичайної фізичної сили й високої духовності — мали вплив на давній світ, свідчить той факт, що їхнє ім'я пов'язане з великим історичним періодом в історії людства: античний світ, антична культура і т. п.

2. Об'єднання давньоукраїнських племен, що в III—VIII ст. н. е. утворило могутню, стабільну і першу в історії українського народу об'єднану Українську державу, яку арабські мандрівники називали Оратанією (Артанією, Ратанією).

Період Антської держави (Антії-України) археологи пов'язують з розвитком Черняхівської культури, тобто з розквітом стародавньої української етнокультури. Зокрема, за часів Антії-України великого розквіту набула українська писемність («буквиця», «Іванове письмо»). Численні археологічні знахідки вказують на те, що українці-анти III—VIII ст., окрім свого рідного, знали старогрецьке письмо й латину (За Є. Махно).

Анти займалися орним землеробством (з застосуванням залізного плуга), осілим тваринництвом, мисливством, рибальством.

За дослідженнями М. Брайчевського, високого рівня досягли народні промисли, ремесла — залізоробне, гончарне (із застосуванням гончарного круга), гутне виробництво та ін. Розвивався залізорудний промисел, металургійна справа (з застосуванням домниць). Особливого розквіту набуло ужиткове мистецтво, надто — ткацтво, золотарство, мосяжництво, різьба по дереву й по кості і т. д.

За Антської держави панує індивідуальне землекористування та приватне землеволодіння. Розвивається приватне господарство.

Широкого розвитку набуває торгівля на основі грошового обігу. Налагоджуються міцні економічні стосунки з зарубіжжям — передусім з арабськими країнами, Римом, Візантією, Грецією та Єгиптом. Зовнішня торгівля сприяла збагаченню і зміцненню Антської держави.

Для державного устрою антів характерне гармонійне поєднання автократії і демократії: законодавчою владою є віче, виконавчою — цар (рекс) і воєводи на місцях.

За адміністративно-територіальним устроєм Антська держава була першою в історії стародавньої України унітарно-централізованою державою, що дозволило об'єднати всі давньоукраїнські племена від Венедського (Балтійського) до моря Євксинського (Чорного) та від Лаби (Ельби) і Одру (Одери) до Дону. Столицею Антії-України був Київ.

За описом Прокопія Кесернійського, анти мали потужну військову організацію, що могла виставити 100-тисячне військо.

Одним з найвідоміших і найславетніших державних діячів Антії-України був **цар Бож** (IV ст. н. е.), історична заслуга якого — в об'єднанні давньоукраїнських племен (укрів, росів, полян, деревлян, сіверців, уличів, тиверців та ін.) у міцну всеукраїнську спільноту. Це дало можливість Божеві зупинити навалу готів (об'єднання давньогерманських племен) і вщент розгромити готське військо на чолі з королем Вінитарієм (385 р. н. е.). Готи змушені були платити антам данину. За кілька років після поразки Вінитарій вирішив виправити ситуацію

обманом та підступом, запросивши Божа та його соратників на бенкет миру. Бож повірив у щирість готського короля і прибув з усіма своїми воєводами та синами.

Під час бенкету Божа та його сімдесят воєвод і синів підступно та віроломно схопили і розіп'яли на хрестах, що їх виставили на дорогах Антії-України. В той же час Вінитарій з військом захопив Київ і назвав його Данапрштадтом.

Проте окупація готів тривала 8 місяців.

Боротьбу проти віроломних ворогів очолили **Волхви**. Навесні 391 року вони зібрали військо з усієї Антії-України й повели проти нападників. Першу й другу битву анти програли, під час третьої завдали нищівної поразки готам. Вінитарія було вбито. Антія-Україна відродила свою міць.

У подальшій боротьбі проти готів та інших варварських племен анти об'єдналися з гунами, що їх очолив київський воєвода Аттила (За І. Біликом-Гатилом).

У союзі з гунами Антія-Україна набула нового розвитку й піднесення.

Її міць і єдність порушили і зруйнували київські князі Х—XIII століть своїми міжусобицями, скасуванням язичництва, віча та духовної влади волхвів.

Період Антської держави III—VIII ст. н. е.— славна сторінка в історії українського народу, зокрема — в історії його державності. В цей період найвищого розквіту досягає і давньоукраїнська міфологія. Найпопулярніші боги в антив: **Дажбог, Дана, Додола, Жива, Коляда, Купайло, Лель, Мокоша, Овсень, Перун, Світовид, Стрибог, Велес, Числобог, Ярило та ін.**

Арії, орії

Арії (Орії) — найстародавніша назва давніх українців. Першоорачі світу. Приручили коня, винайшли колесо та плуг. Першими в світі окультивували жито, пшеницю, просо. Свої знання з рільництва та народних ремесел понесли в Китай, Індію, Месопотамію, Палестину, Єгипет, Північну Італію, на Балкани, в Західну Європу, Скандинавію. Племена оріїв стали основою для всіх індоєвропейських народів (За Л. Силенком)

Баган

Баган — у давніх українців, зокрема у волинян, та в давніх білорусів — божество, що дбає про домашню рогату худобу, охороняє її від хвороб, сприяє доброму приплодові. За непошанування його Баган в гніві своєму робить тварин безплідними, насилає падіж. Згідно з повір'ям, Баган сприяв збагаченню селянина (звідси слово багач). Іменеві “Баган” передувало слово багаття, що означало вогонь як багатство.

Берегиня

Берегиня — в давньослов'янській релігії — мати всього живого, первісне божество- захисник людини, богиня родючості, природи та добра.

З часом Берегиня стала охоронницею дому, її скульптурки знаходились у хатах, зображення-амулету носили на шії. На початку літа вона кружляла у вирводах на берегах річок, осяяна місячним промінням. Де бігала та пустувала Берегиня, трава росла зеленіша, а в полі пшениця густіша. З X ст., тобто з часу прийняття християнства, символічний смисл Берегині (Венери) було перекладено на образ Богородиці.

Білобог

БІЛОБОГ Бог білого дня, щастя і добра, господар Вирію та повелитель світлих богів. Захисник людей від зла, постійно бореться з Чорнобогом.

Білобог (Дід) — головний бог добра. Один з найдавніших і найголовніших персонажів давньоукраїнської міфології. За повір'ям — творець землі, води, світла; батько Перуна; захисник людей від зла; господар Вирію та повелитель інших богів. Народні легенди зображують Білобога у постійній боротьбі з Чорнобогом (символ боротьби добра і зла). Перетворювався, згідно з повір'ям, у білого лебедя.

Блуд

Блуд — за легендою, це злий дух, якого Бог скинув із неба за злі діяння. Тепер він блукає по світу і чіпляється за кожного, хто випадково до нього доторкнеться.

Блуд може обернутись в будь-яку подобу: чоловіка, жінку, птаха, kota чи вітру. Підстерігає він людину, а потім водить її за собою до повного знесилення, по колу, або заводить у хащі чи болото.

Аби блуд тебе оминув, потрібно було пригадати, коли твій день народження та хрестини, на який день припав минулий Святвечір, які страви були тоді на столі, хто стояв від тебе по праву сторону. Також одним із способів «порятунку», було перевернути на собі сорочку.

Зникав блуд із першим співом півнів, тобто із наближенням світанку.

Велес, Волос

Волос (Велес) — бог худоби, чередників та музик. **ВЕЛЕС** Бог достатку і скотарства. Бог мистецтва, краси, музики, багатства людської душі, її щастя та любові. Опікун всього живого. Покровитель волхвів, ясновидців, віщунів. Своїм богом Велеса називають також люди різних ремесел та промислів.

На думку академіка Б. Рибаківа, культ походить з палеолітичних часів, коли це божество ототожнювали з ведмедем, якому поклонялися «хоробрі мисливці, одягнуті в шкури тих звірів, на яких полювали». Лише в бронзовому віці, за дослідженнями Б.Рибаківа, Волос-Ведмідь стає богом худоби.

За легендами, Волос — опікун усього тваринного світу, він поріднив людину і тварину, привчив давніх українців не вбивати, а пасти тварин, запрягати їх в плуга та воза, брати від них молоко, вирощувати їх на м'ясо та шкуру. З розвитком скотарства, Волос стає одним з найголовніших богів. Його ім'я зустрічається в клятві русів грекам 945 р.: «Клянусь богом, у якого вірую, Перуном і Волосом, богом худоби». Опікував, за повір'ям, волхвів, навчаючи їх лікувати худобу; навчав також чередників грати на сопілці, мав синів — Велетів тощо. За легендою, Боян — великий співець землі Руської — є онуком Волоса (Про це згадується в «Слові о полку Ігоревім»).

Зображався Волос із сопілкою в руках (сопілка миру). За легендою, коли між полянами і деревлянами зчинилася кривава січа «за межу» (побоїще не міг зупинити навіть Перун зі своїми блискавками), з'явився Волос та загравав на сопілці. Гра була такою чарівною, що воїни обох сторін опустили мечі й побраталися.

Там, де в Києві на Подолі стояло велике капище Волоса, нині пролягає старовинна вулиця Волоська.

Вій

Вія описували як потворну істоту з величезними очима, густими бровами, довгими віями та важкими повіками. Сам він був не в силах розплющити очі, тож йому з цим допомагали два силачі. Але коли все ж його очі піднімались, то погляд ставав вбивчим для всього, що опиниться на його шляху: гинули люди, знищувались цілі села та міста.

Вовкулака

Вовкулака — це популярна фантастична істота з української міфології. Не можна сказати, що вовкулака асоціювався з абсолютним злом, адже він був «перевертнем», тобто людиною, яка перетворилась у вовка. Існувало багато легенд про те, як можна стати вовкулаком: тебе могла зачарувати відьма, як з твоєю згодою, так і без неї. Тоді людина блукала декілька років у вовчій подобі. Це могла бути вроджена риса, тоді людина жила вдень своїм життям, а на повний місяць, вночі, перетворювалась на звіра.

Водяник

Водяник походить від самого чорта. Рибаки боялись цього духа, тому приносили йому частування у вигляді вареної риби, хліба та солі. Володар всіх водоймищ, був старший над усіма русалками, опікувався життям усіх мешканців водоймищ. Та попри його турботливість, злити його все ж не слід, адже за легендою, саме він, розізлившись, міг зруйнувати млин, підняти річку та затопити село, або втопити людину.

Волхви

Волхви — давньоукраїнські жерці, служителі язичницького релігійного культу. Носії стародавньої української культури й духовності, народної медицини, знань з астрономії, математики, географії, будівництва тощо. Володіли, як правило, багатьма мовами, зокрема арабською, латинською, грецькою, німецькою, вірменською та ін. Сприяли розвиткові торгівлі, ремесел, налагодженню дипломатичних стосунків давніх українців з сусідніми народами.

Дбали про духовний рівень давніх українців, про будівництво капищ та дотримання язичницького календаря, про охорону священних лісів, гаїв, рік. Першофілософи цивілізованого світу створили вчення про Деміурга — Першотворця землі і всього довколишнього світу – пришельця з далеких галактик.

Ще за трипільської доби (IV тисячоліття до Р. Х.) волхви створили демографічну концепцію, котра не дозволяла перенаселяти наддніпрянські регіони, де мешкали багатодітні племена й родини. Внаслідок цього щотрироки влаштовували жеребкування, за допомогою якого формувалися молоді общини переселенців «на нові землі». Так під проводом волхвів давньоукраїнські племена й общини заселяли Індію, Месопотамію, Малу Азію, Палестину, Єгипет, Північну Італію, о. Крит, Західну Європу. Волхви сприяли повній колонізації Балкан.

Володіли секретом довголіття та лікування травами, що оберігало давніх українців до 988 р. від епідемій і хвороб.

Створили астрологічну медицину (лікування людини з врахуванням планет і зірок тощо), знання з якої були втрачені після 988 р.

Волхви повсякчас і суворо дбали про дотримання законів Віча.

Про волхвів вперше згадує Біблія (Новий Завіт).

З 988 р. волхви зазнають фізичного знищення, всілякого гоніння й переслідувань.

Очолювали антифеодальні народні виступи з метою обмежити монархічну владу князів, відродити владу віча та язичницьку віру. Повстання волхвів жорстоко придушувалися (Суздальське повстання 1024 р., Київське повстання 1068—69 рр. та ін.).

З винищенням волхвів були втрачені наукові знання українців з національної історії, культури, космології, міфології, філософії, народної медицини, екології, технології ряду ремесел тощо. 988 рік став початком екологічної та демографічної кризи на Україні.

Глуханя

Глуханя — міфічна потвора, що відбирала в людей слух і мову. Одна з тринадцяти доньок Марі. Зображувалася потворною бабою без вух і рота.

Дажбог (Хорс)

Бог світла і сонця, син Сварога, бог-даватель всякого добра, опікун людської долі та достатку. Дажбог-сонце прийшов у світ дарувати людям білий день, ділити з ними їхнє щастя, долю, добро та любов.

Дажбог (Даждзьбог, Сонце-бог) — за найдавніших часів бог Сонця, світла й добра. Культ дажбога сформувався за скіфських часів в VI—IV ст. до н. е. На початку н. е. стає богом лісів, гаїв, байраків, садів тощо. Один з найголовніших персонажів української міфології.

В Києві ще за часів трипільської культури (IV—III тисячоліття до н. е.) було велике капище Дажбога — на Дажбоговій горі (нині Хоривиця). За однією з легенд, Дажбог народився в багатодітній родині київського коваля Сварога. Коли в Києві почався голод, хлопчик приніс із гори зернятко, посадив його, і з нього виріс чудодійний кущ розкішної пшениці, якою люди й нагодувалися. Так Дажбог привчив людей сіяти пшеницю, вирощувати хліб, а батько його Сварог викував першого плуга. Коли Дажбог і Сварог почули про голод в країні росів, то повезли хліб голодуючим. Але по дорозі Чорнобогове військо знищило валку з хлібом, а Дажбога і Сварога посікло. Боги Вирію оживили обох, взяли до себе, зробили богами.

Зображувався Дажбог у вигляді антропоморфного Сонця. З давніх-давен сонцеликий образ Дажбога малювався на вітрилах кораблів, що виходили із Санбатоса — Київської гавані на Почайні. Таке зображення є першогербом Києва. Культ Дажбога як головного бога Рідної Української Національної Віри (РУНВіра) відродив Лев Силенко в книзі «Мага Віра» (Нью-Йорк, 1979).

За Силенком, Дажбог—це свідомість світу. Саме з цієї свідомості — самоволодіючої, самонаснажуючої всевишньої сили — й постала людина (слово «свідомість» Силенко виводить з санскритського «свідомая», що означає самоутвердження).

«Дажбог — це дія, яка творить у людині бажання жити, бажання бачити себе у своїх діях, бажання вчитися, працювати, самоутверджуватися, самовизначатися, зрештою — вмерти, боронячи життя і незалежність свого племені.

Дажбог — це свята Правда, Справедливість, життєтворяще Світло, Святий Дух, Воля.

Життя — в Дажбогові, і Дажбог в житті. Людина у свідомості світу, і свідомість світу у людині».

Як і Дажбогові, Хорсу приносили жертви у вигляді хлібних виробів: паляниць, медяників, калачів, калити, коржів. Із перекладів давньогрецьких авторів дізнаємося, що Хорс відповідав грецькому Аполону.

Див

Див – одне з багатьох втілень верховного бога Сварога (можливо, те ж саме, що Дим). У деяких старовинних переказах йдеться про поклоніння Богу Диву.

Пам'ять про цю казкову, неймовірну істоту зберегли до нашого часу слова «диво», «подив»: тобто щось, що викликає подив. Зовнішність Дива ніхто не міг утримати в пам'яті, різні люди навіть бачили його по-різному! Сходяться відгуки про нього в одному: це вихор-людина, блискучий, блискавка, який раптово з'являвся на шляху війська, що йде в похід, на бій, і кличе пророцтва: то страшні, то сприятливі.

Згадаймо «Слово о полку Ігоревім»: «Див кличе вгорі дерева ...» боягузливим хотілося б думати, що це просто птах недобра, ворон криче, реве вітер, гуркотить буря, але Диву була відома доля тих, хто приречений на близьку смерть, і він силкувався попередити людей про небезпеку. Але ж долю обдурити неможливо, не піти від неї нікому ... а тому пророцтва Дива, точно так само як грецької Кассандри, залишалися не почутими, не понятими – і нікому не приносили успіху і щастя. У розпал бою він віяв своїми крилами над тими, хто був приречений на поразку, і кліки його ввижалися похоронним плачем, останнім прощанням з життям, з білим світлом. Вважалося також, що якщо людина почує голос Дива, то може забути про те, що збиралася зробити, особливо якщо намір був злочинним, а то й зовсім втратити пам'ять.

Діди

Діди. Старовинна назва духів (душі) Предків, що полетіли в Ірій. Діди виступають у ролі охоронців Роду і в першу чергу, звичайно, своїх дітей та онуків. Дідом є домашнє Родове Божество, яке охороняє сім'ю і сімейне вогнище та стійкість моральних принципів. Чугайстир - дух, дід лісових Карпат.

Доля

Доля — образ вітчизняної міфології, який у народних повір'ях асоціювався зі щастям. Доля описувалась у образі молодої, гарної дівчини, або ж доброї бабусі, в тому разі, якщо вона щаслива. Якщо ж нещасна, то це була жебрачка в рваному та брудному одязі.

За уявленнями предків, кожна людина має свою долю, яка безповоротно диктує, скільки їй жити і як їй жити. Як стануть зірки та планети у час, коли народиться людина – так і спланують їй подальше життя.

Доля – це не містична істота, не потойбічна сила, а так би мовити – двійник кожної людини, який вже знає, чим їй треба займатись у житті і як жити. Тому коли людина займається не своєю справою, вона виходять погано, адже це не до душі її долі.

Тим, кому випала щасливіша доля, радили не хизуватись нею, а приймати із вдячністю, в інакшому ж випадку, ризикуєш її втратити. А тому, кому випала нещаслива доля, радили її шукати – у іншому занятті, іншому місті та за інших обставин. Адже якщо тут і зараз ти почуваєшся нещасливим – значить твоя доля блукає десь у іншому місці.

Також вважалось, що люди, котрі заздрять чийсь хорошій долі, можуть її відвернути, за допомогою чарів, або навіть привернути до себе.

Люди були наскільки впевнені у тому, що доля пророкує їм певне, вже відоме у світі майбутнє, що часто звертались до мольфарів, ворожок та відьом, аби дізнатись яка доля їх чекає. І чи не відвернув її часом якийсь недруг.

Поетизований образ долі часто зустрічався в українських народних піснях та оповідях, адже це те, що турбувало людину протягом усього життя.

Карна

Карна — божество оплакування померлих, плакальниця. Згідно з повір'ям, дбала про обряд поховання. Карна згадується в «Слові о полку Ігоревім».

Коляда

Коляда 1) бог, який розпочинає Коло Свароже, тобто новий господарський рік. 2) Коляда - також стародавня богиня-мати молодого Божича-Сонця.

Коляда — давньоукраїнська богиня неба, мати Сонця, дружина Дажбога (у давніх поляків та литовців — Коленда, молдаван та румунів—Колинда). Один із найбільших та найшанованіших персонажів міфології українців. Ім'я походить від слова Коло — стародавньої назви Сонця (у скіфів Коло— Кеайс).

За легендою, Коляда щороку в найдовшу ніч зими народжує Божича — нове Сонце, Новий рік, сина Дажбога. Пологи Коляди відбуваються на Землі, здебільшого в дніпрових сагах. Цьому передують перевтілення Коляди в козу, аби її не впізнала Мара, що вічно ганяється за Колядою.

Свято Коляда у давніх українців відбувалося з 24 грудня по 6 січня, до свята входило обрядове запалювання вогню (пов'язане з народженням нового Бога світла Божича; вогонь мав допомогти золотосяйному новонародженому в боротьбі з Марою), посипання зерном (на врожай) в домі сусіда чи родича, обрядове заколювання свині, ходіння з плугом та козою, споживання куті, ряження, танці, пісні (колядки), спалювання колоди (символ Мари).

З святом Коляди – вчені пов'язують першопочатки українського вертепу та театру.

За легендою, Коляда навчила давніх українців-оріїв робити колесо.

Популярність сонячного (язичницького) свята Коляди примусила православну церкву підпорядкувати цій даті свято Різдва.

З XIV ст. свято Коляда входить до української народної обрядовості. Відгомін свята Коляди дійшов до наших днів (колядування тощо).

Купайло, Купало

Купало Бог родючості, врожайного літа, лікарських рослин та добробуту. Бог молодості, краси, молодечої вибуялої волі, духовної нескоримості. Бог земних плодів, а також бог шлюбу.

Купайло (Купало) — давньоукраїнський бог родючості, врожайного літа, лікарських рослин та добробуту. Свято Купайла з масовими ігрищами, поклонінням вогню й воді відзначалося в ніч з 23 на 24 червня. До святкового ритуалу входило: запалювання “живого вогню” (від тертя дерева об дерево), плетіння дівчатами вінків і кидання їх у воду, стрибання через вогонь («очищення»), прикрашання худоби вінками й дзвіночками, спалювання опудала Мари (смерті), одягання масок з метою «обманути злих духів» і т. п. Вважалося, що зібрані в купальські дні лікарські рослини мають найбільшу цілющу силу. З XIV ст. день Купайла стає великим народним святом в українській обрядовості.

Лада

Лада Богиня любові і краси. Лада-Берегиня, богиня світової гармонії, Всесвіту, краси і любові. Велика мати всього суцього. Покровителька жінок, дітей, шлюбу, врожаю, родючості.

Лада — велика давньоукраїнська богиня весни. Свято Лади наставало тоді, коли починав танути сніг, і тривало до початку весняних робіт. Зображувалась здебільшого у вишивці верхи на коні разом зі своєю донькою Лялею та пучечком червоної калини в руці.

За давньою легендою, Лада, несучи весну на землю Оратанії, лягла спочити серед степів Тавриди й міцно заснула. Цим скористалася Мара, вона густо засіяла довкола сплячої Лади колuche терня, котре швидко проросло й забуяло. Пробудили Ладу далекі й відчайдушні моління оріїв, які благали тепла на свої рахманні ниви. Підхопилася Лада, кинулася бігти в бідний край — нести тепло і весну, але колuche терня нестерпно дерло її тіло. І там, де падали краплі Ладиної крові на землю, виростали буйні куці червоної калини.

Міфічний образ давньоукраїнської богині Лади трансформувався у міфології багатьох індоєвропейських народів, які походять від праукраїнців-оріїв.

Лель

Лель – юний бог кохання, син Лади. Бог бджолярства. Іноді уявлявся «вічним парубком», який приносить юнакам і дівчатам найвищу радість кохання, опікує дітей, любить квіти, сприяє бортничам.

Зовсім молодим Лель часом просто бавиться коханням, хоча і робить це з щирих намірів – для нього це лише весела гра. Гарний парубок з кучерявим волоссям закохує в себе дівчат, наспівуючи їм та граючи на сопілці. З’являється Лель весною, живе разом зі своїм братом Полелем у лісі. Разом вони виходять зустрічати Ярило. Сопілку Леля можна почути в Купальську ніч.

Лихо

Лихо — ця істота не пожалкує нікого, згубить і багатого, і бідного, і винного, і невинного. Лихо – уособлення злої та нерозбірливої долі, яка може скосити найкращу, найдобрішу та найчеснішу людину, оминувши стороною останнього негідника.

Лісовик

Лісовик - дух лісу, його господар. Людей старається заманити в хащу, де їх лякає. Живуть Лісовики на густих деревах або по дуплах сухих дерев. Уся лісова звірина послужна Лісовику, особливо зайці.

Мавки

Мавки — міфічні істоти жіночої статі, що уособлюють душі дітей, котрі народилися мертвими або померли нехрещеними. За легендами, вони виглядають як надзвичайно гарні молоді дівчата, котрі залишають після себе сліди босих дитячих ніжок. Полюють мавки на привабливих молодих хлопців, а хто піде за ними – заблукає і ніколи не знайде дороги додому. Також існував міф про те, що вони «залоскочують» свою жертву, як і русалки.

Щоб вберегтись від їхніх чар, треба було взяти з собою як оберіг часник, цибулю або полин. А ще, вивернути на собі сорочку.

Виглядали мавки прекрасно-моторошно: довге лляне волосся, сорочка, яка ледь покриває тіло, блідий колір шкіри. Волосся також могло бути з литя, адже це істоти лісові. Тоді як русалки мали волосся із водоростей, але також відзначались надзвичайною красою.

Магура

Магура — донька слов'янського бога грому та блискавки, війни та воїнів, Перуна, небесна діва — прекрасна, крилата, войовнича. Магура – це українська, слов'янська інтерпретація скандинавської Валькірії. Серце її навіки віддане воїнам, котрі полягли в бою.

На полі битви Магура підтримує тих, хто б'ється самовіддано і завзято, з криками та із захопленням. Вона вселяє в серця воїнів надію та радість.

За легендою, воїн, котрий впав у бою, отримує поцілунок Магури та відправляється до Вирію – райських чертог.

Мара, Марена

Морана Богиня Морана, Мара, Морена – богиня зла, темної ночі, страшних сновидінь, привидів, хвороб (мору), втілення смерті, ночі, зими. Дочка Чорнобога та водночас його дружина Дружина, яка сіє на землі чвари, брехні, недуги, вночі ходить з головою під пахвою попід людськими оселями й вигукує імена господарів — хто відгукнеться, той помирає.

Любить душити сплячих та смоктати їхню кров. Разом зі Змієм породила доньок-хвороб, яких пустила по світу (Вогневицю, Глуханю, Коркушу та ін.). Згідно з повір'ям, вічно ганяється за богинею неба Колядою, намагаючись перешкодити народженню нового Сонця та встановити вічну ніч. Давні українці щовесни робили опудала Марі, які спалювали або топили у воді.

Мокоша

Мокоша (Макош, Цариця води, Водяниця, мати коша) – давньоукраїнська богиня родючості, жіночого рукоділля, мистецтва і води. Заступниця вагітних і породілей. Популярність Мокоші серед українського жіноцтва була такою великою, що її культ зберігався довгі століття після знищення язичництва. Кожна п'ятниця в давніх українців була днем Мокоші.

За народними переказами, що дійшли до наших днів, первісне ім'я Мокоша — мати Коша. В цьому — відгомін культу жінки-матері часів матриархату, коли порядкувала серед роду, серед коша (на стійбищі, в громаді, общині і т. п.) мудра, досвідчена жінка, яку всі називали Матір'ю. Вона лікувала, приймала пологи, визначала обов'язки кожному, навчала рукоділля, куховарінню тощо.

Мати коша була шанованою богинею у сарматів.

Овсень

Овсень, або Авсень, або Таусень — один з богів давньоукраїнського пантеону. Бог поліття, осені, врожаю й статків. Божество родючості й осені у народів, які вирощували овес. Приходив на Різдво з щедрими дарами.

Оріана

Оріана — першоназва стародавньої України. Країна Оріїв. Як державне утворення започаткувалася на Прикарпатті в V тисячолітті до н. е. Територія Оріани поступово розширилася до Дніпра, а етнічні ознаки розвинулися в трипільській культурі. Оріана є прабатьківщиною індоєвропейських народів. (За Л. Силенком).

Перун

Перун — бог блискавки й грому. У його владі увесь небозвід, атмосферні опади, вітри і погода. Першим своїм весняним громом воскрешає землю, повертає їй життя, проганяючи Мару і холод.

Один з найголовніших персонажів давньоукраїнської міфології, «бог над богами». «Вони (анти) вважають, що один лише бог — повелитель грому й блискавки — є володарем над усім, і йому приносять у жертву биків і чинять інші священні обряди», — писав візантійський історик Прокопій Кесарійський в VI столітті.

З початків нової ери в капищах (храмах) Перуна волхви щочетверга проголошували притчу про громовержця (тими ж словами, якими раніше, до нової ери, віншували Білобога): «Світ пішов од тіла Перуна, сонце утворилось з лику Його, зоря — від уст, місяць — від грудей, дощ — від сліз, небо — від черепа Його, каміння — від костей, вода — від крові, ліси й трави — від волосся, хмари — від мозку, вітер — Його подих, грім — слово, а блискавка і зорі — Його погляд...»

За легендою, Перуна творив з каменю й оживлював Білобог. Зображував Перуна срібночубим, золотовусим, з вогненними стрілами, золотим луком та важким молотом у руках. За повір'ям, грози — це битва Перуна з дивами та бісами, яких насилають Чорнобог, Мара та інші злі сили. Диви мають замурувати воду в хмарах, заморозити її, не дати впасти їй на землю, аби там утворилася посуха, загинули всі посіви, вимерли люди. Але Перун, роз'їжджаючи на золотій колісниці, в яку запряжені дев'ятеро крилатих золотогривих коней, вогненними стрілами знищує, розганяє дивів і бісів, а важким молотом розбиває обледенілі хмари й пускає на землю життєдайну вологу.

За деякими легендами, Перун мав дев'ятеро синів: троє вражало злі сили стрілами, троє розбивали хмари, творячи грім; решта правила золотогривими кінями. Коли блискавка вбивала людину, повір'я тлумачило: якийсь Див, утікаючи від Перуна, сховався, вселився в чоловікові, знаючи, як Громовержець любить

людей. Та Перун, мовляв, і чоловіка не пожаліє, аби вбити Діва. А вбитий блискавкою чоловік щасливий: він переселяється у Вирш до богів, стає братом Перуна.

Давні українці вшановували Перуна щотижня в четвер (Перунів день). У цей день дівчата сходилися до води, а взимку — до капища і співали довкола багаття пісні про Перуна. Одну з дівчат — наймолодшу та найвродливішу — обирали розпорядницею на святі, її називали Дівою вогню. Їй на голову клали вінок, одягали у багрянлицю, вручали чашу з священною водою (з дев'яти криниць Перунового лісу чи гаю). Тією водою Діва вогню кропила язичників, які, згідно з повір'ям, очищалися від гріхів. У Перунів день складалися молитви, що їх, як правило, проголошували волхви: «О милостивий Боже, грізний і добрий Перуне! Молимося Тобі, щоб Ти з'явився о потрібній годині й дарував нам дощу, аби дерева, трави й хліба добре росли й квітнула вся наша мати земля. Не завдавай горя, просимо Тебе, непотрібною бурею, громом, градом чи блискавкою; вижени, всемогутній наш Боже, і знищи прокляту Мару з Дивами та іншими слугами чорними їхніми, аби вони не зашкодили нам і нивам нашим...»

У травні Діва вогню ставала Додолю, «нареченою Перуна», яка мала випросити дощу в свого золотосяйного «нареченого». Її роздягали, прикрашали вінками з живих квітів і вели через село. Господиня кожного двору мала вилити на Додолю або їй під ноги відро води. Дівчата співали ритуальних пісень. Додола символізувала Землю, яку люди віддають за наречену красному Перуну. Коли Діву вогню проводили в капище, там волхви вручали їй ритуальну весільну каблучку. Додола мала право восени на святі Тура чи Овсеня обрати собі в чоловіки юнака, що переміг на молодецьких змаганнях.

Давні українці вважали деревами й рослинами Перуна дуб, калину, лютик, борець, вовкобій, чортополох, а також папороть. За легендами, в ніч на Івана Купайла на кущ папороті міг упасти вогонь Перуна й спалахнути яскравим сяйвом. Якщо сміливець зуміє оволодіти жар-квіткою, то знатиме, згідно з повір'ям, всі таємниці світу, володітиме чарами, стане вічно молодим тощо. Цвітіння папороті супроводжувалося, на думку українців, землетрусом, громом, блискавкою.

По всіх землях українських були Перунові дуби, гаї, пущі. Одна з них — урочище Перуна під Каневом — збереглася й донині. Перун поставав у народній уяві також як змієборець. Згідно з повір'ям, родину, що мала дев'ятеро дітей (9 — «число Перуна»), опікував сам Громовержець, приносячи в дім статки й добро. Українець, який вирушав у дорогу, мав уголос сказати: «Йду на 9 днів (тижнів, місяців, років)». Укладаючи з візантійцями та іншими сусідами різні торговельні та політичні угоди, українські князі, воєводи клялися іменем Перуна.

За наказом князя Володимира, під час прийняття християнства 988 року в Києві було знищене капище Перуна та інших богів, а ритуальний священний «дуб Перуна» — спіяно й кинуте в Дніпро. За переказом, сонцепоклонники (язичники) бігли понад берегом і кричали до дуба, що плив за течією: «Видубай (впливай), Боже!» Витягти дуба на берег вдалося поблизу урочища Звіринець. На тому місці язичники — противники християнства — почали таємно збиратися й поклонятися Перуну. За велінням церкви там було збудовано православний монастир, який названо Видубецьким. Після прийняття християнства на Україні ще кілька століть противники християнства таємно поклонялися Перуну, про що свідчать літописи та донесення ченців («По украинамъ молятсѧ ему, проклятому богу Перуну...»).

Ім'я Перуна дійшло до наших днів в українському фольклорі «який там Перун ляскає?» та ін.).

Песиголовці

Песиголовці — це люди-велетні, одні із найжорстокіших істот в українській міфології. Вони, немов вампіри, пили людську кров. Виглядали ці велетні страшно: росли, з шкірою ведмедя, одним оком посередині та одним рогом. За деякими легендами також мають одну руку та одну ногу і пересуваються по-двоє, тримаючись одне за одного. Переважно мають собаку голову, що і спричинило таку назву істоти. Траплялись також розповіді про песиголовців жіночої статі, котрі їли людей.

Такі легенди, про велетнів-людоїдів, існували у різних народах та віруваннях. Існували легенди про Олександра Македонського, де він бився з песиголовцями, а Одиссей побував на цілому острові однооких циклопів.

Існує припущення, що кровожерливі песиголовці, це гіперболізоване та містифіковане уявлення про ворожі народи, які приходили з війною на рідні землі. Так, за деякими легендами, песиголовці прийшли «десь із Туреччини».

Тобто історії про жорстоких невідомих істот були пов'язані із нашествиями чужоземних завойовників.

Цей міф був поширений на Західній Україні та за його мотивами нещодавно був знятий однойменний український фільм жахів.

Полель

Полель – бог шлюбних зв'язків, рідний брат Леля, син Лади. На відміну від свого брата, Полель не крутить дівчатам голови, його сопілка грала для двох люблячих сердець, він на весіллях співає пісні. Зовнішньо, брати дуже подібні, тільки Полель старший, мужніший, вищий та ширший у плечах. Полель любить весну, коли разом з природою у серцях людей прокидається велике почуття, а ще більше любить осінню пору шлюбів, коли закохані серця з'єднуються.

Род

Род – бог Всесвіту, що живе на небі і дає життя всьому живому, що тільки існує на землі. Родові приписувалась творча і чоловіча сила, втілення богині плодючості. Глиняні, дерев'яні та кам'яні зображення, охоронні амулети цього бога ще досьгодні знаходять під час розкопів. Після введення християнства культ цього бога було втрачено.

Першобог, Бог Всесвіту, зачинатель усього живого, творець Вирію, батько Білобога, відає долями богів і людей. З кришталевої сльози, яку зронило всевидяще Око у Вічність, вийшов той, що є від віку душею всього суцього. З тієї Божої суті першоптах створив воду та зніс золоте яйце.

Рожаниці

Рожаниці – діви долі, родючості, жіночої сили. Їх культ виник в період матриархату і пов'язаний з культом жіночої родючості. Вони присутні при народженні дітей і визначають їх долю. Баби-повитухи, які приймають пологи, знають, як задобрити Рожаниць, щоб вони допомогли легко народити. Спочатку рожаниць було дві чи три, пізніше – сім, відповідно до дня тижня.

Русалки

Русалки — водяні богині, які живуть на дні водоймищ. Душі вони не мають, а тільки серце. Мавки — то їхні подруги. За народними повір'ями на русалок перетворювалися наречені, які померли або втопилися.

Світовид

Світовид — бог, якому доручено пильнувати, щоб на небі, на землі і в підземнім царстві священно здійснювалися закони його батька Дажбога. Світовид завжди у золотому шоломі із сімома мечами, а восьмий у руці, виїжджає на білому, як і в його батька коні, воювати з темним мороком зла в години ночі. Своєю чистотою життєдайного сонця великий бог неба і світла став для людини живим втіленням Бога на землі.

Сварог

Сварог Прабог, владика світу, батько Сварожичів. Навчив людей користуватися вогнем, виготовляти мідь та залізо. Навчив їх ковальського ремесла, викував першого плуга і першу шлюбну обручку.

Сварог – батько Дажбога, бог небесного вогню котрий кинув з неба на землю ковальські кліщі, і від того часу люди вміють кувати залізо. Сварог променями-стрілами відкривав небо і сонце, надсилав людям небесний вогонь. Сварог рідко кому відкривав свої таємниці. Уявлявся у вигляді молодого коваля, мовчазного та суворого. Був заступником ковалів, яких часами звали його внуками – сварожичами.

Стрибог

Стрибог Стрибо, Стриба – бог вітру (вихору, бурі), точніше, дід і володар вітрів (інколи називають батько вітрів). Його атрибути: лук і стріли. Князь Володимир поставив його ідола у Києві.

Стрибог – бог повітряних стихій (природних сил), верховний бог неба і Всесвіту. Дихає рівно і шумно, гуляє по морю. Коли розгнівається – збере хмари, хвилі підніме, кораблі розкидає, а то і втопить. Уявлявся в образі гусяра, що перебирає струни, із луком за спиною, на поясі – сагайдак зі стрілами. Стрибог – той, що долає перешкоди, його внуки – вітри, його день – неділя. Один з богів пантеона князя Володимира.

Троян

Троян (Трояк) – бог місяця, ночі та будівництва; його найбільше поважали східні слов'яни. Це володар неба, землі і підземелля; він керує простором і часом. Згідно з повір'ям, навчив людей теслярству, різьбярській справі. У південних слов'ян Троян – нічний демон, якого зображували з козячими вухами і ногами, з восковими крилами і часом з трьома головами. У сербських казках одна голова Трояна пожирає людей, друга – тварин, третя – риб, що символізує його зв'язок з трьома царствами.

В українській міфології є легенда про те, як Слава (перша мати) народила триголового сина Трояна, що став володарем неба, землі і підземелля.

Чорнобог

Чорнобог – Бог ночі, зла, нещастя та лиха. Ворог Вирію, людей і світла. Заступник усіх злих сил, володар підземного мертвого царства. Згідно з повір'ям, перетворювався у чорного лебедя та постійно воював з Білобогом. Вони почергово перемагають один одного, і на землі від того змінюється день (літо) на ніч (зиму), і навпаки.

Чугайстер

Чугайстер — надприродний образ в українській демонології. У легендах та міфах Чугайстер зустрічається у вигляді високого «лісового чоловіка», покритого довгим волоссям та вбраного у білий одяг. За своїм походженням та описом нагадує лісовика. Хоча це не потойбічна істота, а зачаклований злими відьмами чоловік, котрий блукає лісом. Там він шукає лісовий мавок і їсть їх. Проте до людей Чугайстер ставиться вкрай обачливо і шкоди їм не завдає. Навпаки, як зустріне людину, то поспілкується, побажає гарної дороги та відпустить неушкодженим. Тож для людини цей персонаж не ніс ніякої шкоди і просто гармонійною частиною міфічного світу перевертнів та інших надприродних істот.

Ярило

Ярило — бог весняних робіт, плотської любові і статевих пристрастей, заступник сівачів і всіх, хто встає рано, до схід сонця. На голові — вінок квітів як символ вічності і неба. У лівій руці — пучечок житніх колосочків — знак життя і щастя, доброго врожаю і благополучності, у правиці — мертва чоловіча голова — нагадування про те, що кожного чекає смерть, а тому треба жити Яро. На грудях Ярило носив, згідно з повір'ям, зображення бика — символ дужої ярості і пристрасті. Заступник сівачів і всіх, хто встає рано, до схід сонця. Місяць Ярила — ярець (травень). Зображувався молодим, у білій полотняній одежі, на білому коні, босим.